

(مقاله پژوهشی)

آسیب‌شناسی اخلاق پژوهش دانشگاهی: مطالعه پدیدارشناسی

دکتر بهبود یاری قلی*

گروه علوم تربیتی، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه شهید مدنی آذربایجان

(تاریخ دریافت: 95/8/16، تاریخ پذیرش: 95/11/13)

چکیده

زمینه: اخلاق در پژوهش الزاماتی برای کاربرد عملی اخلاق در تحقیقات علمی دارد و تمام تحقیقات علمی ممکن است در معرض چالش‌های اخلاقی قرار بگیرند. این تحقیق کیفی با هدف آسیب‌شناسی اخلاق پژوهش در دانشگاه‌ها صورت گرفته است.

روش: پژوهش حاضر از لحاظ هدف کاربردی و در چارچوب رویکرد کیفی و با استفاده از روش پدیدارشناسی توصیفی انجام گرفته است. جامعه آماری تحقیق شامل اعضای هیات علمی دانشگاه شهیدمدنی آذربایجان هستند. 13 نفر از اعضای هیات علمی به روش نمونه‌گیری هدفمند تا رسیدن به سطح اشباع نظری انتخاب شدند. ابزار پژوهش، مصاحبه نیمه ساختاریافته عمیق بوده و داده‌های حاصل از آنها با استفاده از روش هفت مرحله‌ای کلایزی تحلیل و مقوله‌بندی شده‌اند.

یافته‌ها: پس از پالایش داده‌ها سه مضمون اصلی و 14 زیرمضمون استخراج گردید که مضامین اصلی عبارتند از: معضلات و آسیب‌های اخلاق پژوهش در دانشگاه‌ها، دلایل بروز معضلات موجود در حیطه اخلاق پژوهش دانشگاهی و راهکارهای بهبود وضعیت اخلاق پژوهش دانشگاهی. **نتیجه‌گیری:** در حوزه اخلاق پژوهش دانشگاهی هم ضعف ساختاری وجود دارد و هم ضعف فرهنگی. ضعف ساختاری از آن جهت که سیستم دانشگاهی برای اعضای هیات علمی بستری فراهم کرده است که برای بقا و ترفیع در این سیستم چاره‌ای جز انجام پژوهش و مقاله‌نویسی نداشته باشد و از سوی دیگر شاخص‌های اخلاق حرفه‌ای و اخلاق پژوهش نیز به درستی برای آنها تبیین نمی‌شود.

کلیدواژه‌گان: آسیب‌شناسی اخلاق پژوهش، پدیدارشناسی، اخلاق پژوهش

سرآغاز

مورد نیاز جامعه خود از پژوهش به عنوان ابزاری تاثیرگذار و لازم استفاده نموده‌اند. لازم است در نظام آموزش عالی، آموزش و پژوهش مکمل یکدیگر باشند و در صورت جداسازی پژوهش از فرایند تدریس، دانشگاه‌ها به دبیرستانی بزرگ مبدل خواهند شد (2). به عبارت دیگر دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی سه وظیفه عمده دارند که عبارتند از: تولید دانش، تربیت نیروی انسانی متخصص و عرضه خدمات تخصصی به جامعه (3). بدیهی است پیشرفت دانش مرهون بررسی تولیدات پژوهشی دانشگاه‌ها و یافتن معضلات موجود است تا راه را برای رشد فعالیت‌های پژوهشی در سال‌های آینده روشن سازد. روندهای کلی و جهانی نیز پیوسته مدنظر پژوهشگران بوده است. محققان روند تغییرات جاری در قلمرو پژوهش را در موارد زیر برجسته

بدون شک یکی از مهم‌ترین بخش‌های نظام علم و فن آوری در هر کشوری دانشگاه‌های آن کشور می‌باشند و همچنین کارآمدی ساختار دانشگاه‌ها ارتباط مستقیم و تنگاتنگی با تحقق اهداف نظام علم و فناوری هر کشوری دارد. به موازات تلاش دانشگاه‌ها برای تعریف مجدد از نقش خویش در قرن نوزدهم انقلاب دوم دانشگاهی یعنی پژوهش در کنار آموزش آغاز می‌شود. حجم انتشارات پژوهشی و به‌طور کلی تعداد مقالاتی که از سوی یک استاد پژوهشگر چاپ می‌شود معمولاً به‌عنوان معیار تقریبی سنجش مشارکت آنها در زمینه علم پذیرفته می‌شود (1). نظام‌های آموزش عالی به‌عنوان نهاد تولیدکننده و اشاعه‌دهنده علم به منظور توسعه مرزهای دانش و تربیت نیروهای متخصص

* نویسنده مسؤول: نشانی الکترونیکی: B_yarigholi @ yahoo.com

کرده‌اند:

1. افزایش محرک‌های انتشار نتایج پژوهش.
2. تغییرات در نظام پاداش به پژوهشگران.
3. افزایش اتکای دولتها و جوامع به دانشگاهها و مراکز علمی به عنوان منبع رشد اقتصادی.

4. توسعه اقتصادی محلی توسط ابتکارات دانشی¹.

5. تحرک بیشتر استادان و پژوهشگران و پذیرش پست‌های دوگانه.

6. همراه شدن تغییرات سیاستی با پژوهش.

7. درک آشکارتر اثرگذاری کیفیت تحقیقات²(4).

روش

این پژوهش در قالب رویکرد کیفی و با استفاده از روش پدیدارشناسی توصیفی انجام گرفته است. جامعه آماری پژوهش را کلیه اعضای هیات علمی دانشگاه شهیدمدنی آذربایجان تشکیل می‌دهد. تعداد مشارکت‌کنندگان در تحقیق 13 نفر بودند که با استفاده از روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شده و تا رسیدن به مرحله اشباع نظری ادامه پیدا کرد. از میان افراد شرکت‌کننده در پژوهش، تعداد 1 نفر آنها دارای درجه دانشیاری و 8 نفر از آنها استادیار بودند. برای جمع‌آوری داده‌ها از مصاحبه نیمه ساختاریافته عمیق استفاده شد. از مشارکت‌کنندگان خواسته شد تا زمان و مکان مصاحبه را به دلخواه خود تعیین کنند. زمان مصاحبه‌ها بین 25 تا 60 دقیقه بود. با اجازه مشارکت‌کنندگان و با اطمینان از محرمانه بودن، مصاحبه‌ها با بهره‌گیری از ابزارهای دیجیتال ضبط صدا، ضبط شد. در طول پژوهش نیز از کد مشخص به جای اسامی مشارکت‌کنندگان استفاده گردید تا اصل رازداری در پژوهش رعایت شود. در این پژوهش روش تجزیه و تحلیل داده‌ها براساس روش هفت مرحله‌ای کلایزی انجام شد. برای اطمینان، صحت تغییر و تفسیر اطلاعات، توسط شرکت‌کنندگان تأیید و تصدیق شد.

یافته‌ها

از آنالیز مصاحبه‌ها که به مدت 18 ساعت به طول انجامید 3 مضمون اصلی و 14 زیر مضمون استخراج گردید که مضامین اصلی به این شرح می‌باشند: معضلات و آسیب‌های پژوهش در دانشگاه‌ها، دلایل بروز معضلات موجود در حیطه پژوهش دانشگاهی، راهکارهای بهبود وضعیت پژوهش دانشگاهی.

مطالعات نشان می‌دهد که رشد علمی کشور در سال‌های اخیر از نظر تعداد مقالات منتشر شده در رشته‌های مختلف علمی و حتی در سطح بین‌المللی چشمگیر بوده اما همواره این سؤال مطرح شده است که آیا رشد کمی پژوهش‌ها با رشد کیفی آنها همراه بوده و زیاد بودن مقالات یک محقق، دانشگاه و حتی یک کشور با کیفیت بیشتر آنها مترادف است؟ به هر حال اگر چه رشد علمی براساس معیارهای کمی نظیر چاپ مقاله در نشریات آی‌اس‌آی³ به‌عنوان یک پدیده مثبت ارزیابی شده و خوش‌بینی‌های معطوف به توسعه علمی را نوید می‌دهد اما این امر در شرایط امروزی کشور، خود می‌تواند زمینه‌ساز چالش‌های عمیقی باشد. تحقیقات نشانگر آن است توجه غیراصولی به کمیت پژوهش باعث عدم رعایت اخلاق پژوهش⁴ می‌گردد.

پژوهشگران با آشنایی با اخلاق در پژوهش، که شاخه‌ای از اخلاق حرفه‌ای⁵ است، می‌توانند تنها نسبت به مسائل اخلاقی در پژوهش آگاه شوند و میزان توجه آنها به مسائل اخلاقی بستگی به متغیرهای پیچیده فراوانی دارد که از جمله آنها می‌توان به میزان اهمیت اخلاق در کل جامعه، میزان اهمیت اخلاق در جامعه علمی و نیز میزان اهمیت اخلاق در پژوهش در یک حوزه یا رشته خاص اشاره کرد(5).

از مسائل غیراخلاقی رایج در پژوهش‌ها می‌توان به استفاده از مطالب بدون ذکر نام نویسنده، عدم رعایت جنبه‌های حرفه‌ای پژوهشگر و ... اشاره کرد. دستبرد علمی⁶ یکی دیگر از مواردی است که باید در اخلاق پژوهش به آن توجه نمود. در مجموع به نظر می‌رسد تحقیقات دانشگاهی از مجموعه‌ای از موانع فردی،

2. پژوهش برای ترفیع و تثبیت موقعیت شغلی:

نقش تعیین کننده میزان پژوهش و مقالات در ترفیع اعضای هیات علمی و همچنین تبدیل وضعیت استخدامی باعث شده است تا پژوهش جنبه ابزاری پیدا کرده است به طوری که در مجامع بین المللی اصطلاحی با عنوان بنویس و زنده بمان⁸ به کنایه به ادبیات این حوزه اضافه شده است (7). شرکت کننده ای عنوان می کند: «من به عنوان یک هیات علمی در تلاش برای امنیت شغلی خودم هستم چون ترفیع من و تبدیل وضعیت من به حالت رسمی نیازمند وجود مقاله است وگرنه باید بارها از جوانب مختلف تهدید به عدم تمدید قرارداد شوم پس من مجبورم مقاله بنویسم حتی اگر یافته های اونی خودم قبول نداشته باشم و یا تمام جوانب اخلاقی را نتوانم رعایت کنم» (شرکت کننده شماره 2). «شما آیین نامه جدید را ببینید، برای ترفیع بازه زمانی گذاشتن، حالا معیار ترفیع هم تعداد مقالات هست بیشتر، همین امسال همکارم به دلیل این که برای تمدید قرارداد امتیاز پژوهشی لازم را نداشت چندبار برای مدیران مختلف توضیح داد» (شرکت کننده شماره 10).

3. رشد نشریات بی کیفیت علمی:

علاقه به انتشار مقالات علمی باعث افزایش تعداد نشریات داخلی و خارجی شده است که البته نظارت وزارت علوم بر نشریات داخلی تا حدودی از کاهش کیفیت آنها جلوگیری کرده است. «یک دانشکده ای در یکی از دانشگاه ها هست که همزمان 6 تا نشریه علمی پژوهشی چاپ می کند، کارشناس یکی از این نشریات می گفت بعضی وقت ها علی رغم این که همه فکر می کنند تعداد مقاله های ارسالی خیلی زیاد ما با کمبود مقاله برای نوبت چاپ مواجه ایم و طبیعی هست که خیلی تساهل میشه بعضی وقت ها در کیفیت مقاله ها» (شرکت کننده شماره 10). شرکت کننده دیگری اظهار می کند: «من یکی از مجلاتی که تو یکی از کشورهای همسایه چاپ میشه را نگاه می کردم 80 درصد مقالاتش مال کشور ما بود انصافا مطالبش به هیچ دردی نمی خورد اما می دونید چقدر پول دریافت می کنن این نشریات؟» (شرکت کننده شماره 9).

معضلات و آسیب های پژوهش در دانشگاه ها: علی رغم پشرفت روبه جلوی رتبه ایران به لحاظ توجه به کمیت در انتشار مقاله ها و پژوهش ها، آسیب هایی نیز گریبان گیر این بخش از فعالیت دانشگاهی شده است که باعث گردیده مسئولان امر و برخی اساتید دانشگاه نسبت به این معضلات واکنش نشان دهند.

1. بی اخلاقی در حین نگارش، ارزیابی و داوری مقالات:

پدیده هایی وجود دارند که نوعی اختلال در روند پژوهشی و علمی جامعه محسوب می شوند و از آنها به عنوان رفتار نادرست یاد می شود و موجب کاهش انگیزه پژوهش در میان قشر فرهیخته جامعه خواهد بود. سورتفار اخلاقی⁷ درجات متفاوتی دارد و از ساده ترین شکل آن مانند: مشاهدات، تحلیل و تفسیر نادرست شروع می شود و به تدریج به سرقت علمی و در نهایت جعل کامل اطلاعات ختم می شود (6).

مصاحبه شوندگان معتقدند اخلاق پژوهش در نگارش مقالات که شامل رفرنس دهی دقیق به منابع استفاده شده، استفاده از داده های واقعی حاصل از کار میدانی و همچنین در داوری مقالات که باید عاری از سوگیری و ناشناس بودن نام نویسنده باشد، آن چنان که لازم است، رعایت نمی شود. «عدم رعایت امانتداری در نگارش مقاله متاسفانه قبح خودش رو داره از دست میده موارد متعددی که حتی در رسانه ها ذکر شد و یا خودم در داوری مقاله ها یا پایان نامه مشاهده می کنم نشون میده کپی برداری از مطالب امری عادی شده» (شرکت کننده شماره 5). شرکت کننده دیگری عنوان می کند «من افرادی رو می شناسم که با پول مقاله جمع کرده حتی پذیرش و چاپ هم از طریق پول بوده و از طریق همین مقالات پولی عضو بنیاد ملی نخبگان شده و بعد از امتیازهایی استفاده کرده که نیاز به گفتن نداره» (شرکت کننده شماره 3). «در یکی از نشریات شاهد بودم مقاله ارسال شده توسط همکارم بعد یک هفته برای داوری برای دو نفر از همکارهای دوست نویسنده ارسال شد و خب نتیجه معلوم بود به کل داوری در کار نبود و فقط برای خالی نبودن عریضه چندتا ایراد ریز نوشتن» (شرکت کننده شماره 12).

4. استفاده از روش‌های پژوهش زودبازده و کم‌هزینه:

یکی از نکات قابل توجه در پژوهش‌های دانشگاهی عدم استفاده از روش‌های پژوهشی زمانبر همچون مطالعات طولی⁹ و همچنین پژوهش‌های دارای هزینه است. یکی از شرکت‌کنندگان معتقد است: «یک مورد خود تصمیم داشتم یک روش خاص را با کودکان دارای اختلال اوتیسم کار کنم خب البته هم زمان زیادی نیاز داشت و هم هزینه‌هایی، وقتی دیدم به اندازه کافی هزینه‌ای که باید از دانشگاه بگیرم و صرف کنم آماده نیست و هم نتیجه پژوهشی که از این کار به دست می‌آید نیازمند زمان دوبرابری در مقایسه با سایر کارهای پژوهشی هست، منصرف شدم» (شرکت‌کننده شماره 13).

5. افت کیفیت آموزش به دلیل مشغولیت بیش از حد

به پژوهش:

پژوهش و آموزش، دو بال رشد اندیشه‌ها و علوم است و هریک بدون دیگری، ناقص است: «لازمه تدریس پژوهش است اما پژوهش برای آموزش نه پژوهش برای ترفیع. الان اساتید ما و همکاران ما و حتی استادای خودم به جای این که به آموزش توجه کنند انرژی خود را صرف پژوهش می‌کنند به دلیل این که انگیزه لازم وجود دارد چون از طریق پژوهش ترفیع رتبه پیدا می‌کنند» (شرکت‌کننده شماره 7). شرکت‌کننده دیگری می‌افزاید: «در اولین سال هیات علمی شدنم یکی از همکاران گفت الان پنج ساله برای تدریس مطالعه نکردم، قبول این حرف برام خیلی سخت بود بعد از درگیر شدن به مقاله‌نویسی و وقتی تو جو قرار گرفتم این مساله را خودم تجربه کردم البته برای یک ترم» (شرکت‌کننده شماره 11).

دلایل و عوامل بروز معضلات موجود در حیطه پژوهش دانشگاهی: وضعیت موجود و آسیب‌های مبتلابه آن محصول عوامل متعددی است که در گذر زمان باعث به وجود آمدن وضعیت موجود شده‌اند در این بخش به بررسی دلایل و عوامل این آسیب‌ها پرداخته می‌شود.

1. ضعف اخلاق پژوهش:

رعایت اصول اخلاقی در فرآیند تحقیق و پژوهش، اعم از انگیزه تحقیق، نحوه پژوهش و نتیجه پژوهش را اخلاق پژوهش گویند (8). مروری بر مطالعات انجام شده، به‌ویژه در ایران، بیانگر این است که بیشترین توجه به اخلاق پژوهش در حوزه علوم پزشکی می‌باشد، در حالی که به نظر می‌رسد اخلاق پژوهش در حوزه‌های دیگر علوم کم اهمیت‌تر از علوم پزشکی نیست (9). شرکت‌کننده‌ای بیان می‌کند: «من 9 ساله در این دانشگاه هیات‌علمی هستم تا کنون دوره‌ای برای اخلاق پژوهش برای ما برگزار نکردن و این بی اخلاقی در پژوهش به صورت خزنده علی‌رغم اینکه اوایل برام خیلی مهم بود در من هم رسوخ کرده» (شرکت‌کننده شماره 4). شرکت‌کننده‌ای عنوان می‌کند: «من در ویکی‌پدیا صفحه‌ای دیدم که سرقت‌های علمی مشهور در ایران رو لیست کرده بود متاسفانه در تمام رشته‌ها و در بین اساتید مطرح و سیاسیون و ... بود حالا وای به حال دانشجویان. این از کجا ناشی میشه از بی‌توجهی به اخلاق» (شرکت‌کننده شماره 8).

2. عدم نظارت صحیح:

عدم نظارت واقعی بر عملکرد پژوهشی و قناعت کردن به دریافت گزارش‌ها و تعداد مقالات از جمله مشکلات توسعه علم در کشور است. «به دلیل اینکه هیچ کسی پاسخگو نیست در قبال کارهای بی محتوا و همچنین ضعف قوانین داریم من دیدم مقاله فردی رو کسی دیگه کپی کرده و چاپ کرده میرن شکایت می‌کنن و آخرشم به هیچ نتیجه‌ای نمی‌رسن» (شرکت‌کننده شماره 5). «در حوزه پایان‌نامه‌ها واقعا وضع اسفناکه، یک پایان‌نامه کپی میشه بعد میبینیم نتایج همان است فقط نام جامعه آماری عوض شده. من حتی در سطح رساله دکتری دیدم اما واقعا قانونی داریم که مجازاتی تعیین کنه و البته این مجازات رو عملی کنه؟» (شرکت‌کننده شماره 7).

3. کمیت‌گرایی دانشگاه‌ها و بی‌توجهی به کیفیت پژوهش‌ها:

کمی‌شدن معیارهای نظام پژوهشی در میان بحران‌های متعدد علوم انسانی یکی از بحران‌های جدی است. یکی از شرکت‌کنندگان بیان می‌دارد: «در آلمان که من تجربه کردم روال اینگونه است که شما باید در طول یک سال مقاله یا مقالاتی با ضریب تأثیر 20 چاپ کنی تا سال بعد نیز استاد همونجا باشی حالا ممکنه این ضریب تأثیر 20 از یک مقاله به دست بیاد یا از ده تا مقاله اما تو سیستم پژوهش ما هر مقاله علمی پژوهش هر جا که چاپ بشه یک امتیاز مخصوصی داره» (شرکت‌کننده شماره 4). «استادهایی داشتیم با 20 سال سابقه فقط دوتا مقاله داده که اتفاقاً اون دوتا مقاله رفرنس خیلی از مقالات دیگه شده ولی الان ممکنه مقاله من تا 20 سال دیگه اصلاً رفرنس نخوره چون محتوا نداره هیچ موقع مقاله من نمی‌تونه گرهی از صنعت یا جامعه باز کنه» (شرکت‌کننده شماره 7).

4. ضعف در ملاک‌های جذب اعضای هیات‌علمی:

عدم توجه به ویژگی‌های اخلاقی و شخصیتی در جذب اعضای هیات‌علمی و تأکید صرف بر تعداد مقالات چاپ شده و مدرک تحصیلی ممکن است بستر ساز مسایلی باشد که عمده‌ترین دلیل آن واقف نبودن استاد بر شأن و جایگاه معلمی است. «در یک جلسه دوستانه با همکاران نشست بودیم در مورد کد اخلاقی پژوهش صحبت می‌کردیم جالب بود بعضی از دوستان حتی یکبار هم به گوششون نخورده بود» (شرکت‌کننده شماره 13). شرکت‌کننده دیگری معتقد است: «اگر به ملاک‌های جذب اعضای هیات‌علمی نگاه کنید می‌بینید سئوالات علمی داره، اعتقادی داره، سیاسی داره اما خیلی کمتر توجه می‌کنن ببینن آیا این فرد میتونه استاد دانشگاه خوبی هم باشه یا نه. تو چند مصاحبه‌ای که من رفتم متخصص این حوزه هم تو اون جلسه حضور نداشت» (شرکت‌کننده شماره 3).

راهکارهایی جهت بهبود وضعیت اخلاق پژوهش دانشگاهی: در این بخش به بررسی راهکارهای بهبود وضعیت پژوهش در

دانشگاه‌ها از منظر اساتید شرکت‌کننده در این پژوهش پرداخته می‌شود.

1. کاهش تأثیر کمیت مقالات در ترفیع و تبدیل وضعیت استخدامی:

دو دغدغه اصلی اعضای هیات‌علمی که منجر به ایجاد تب مقاله‌نویسی می‌شود، بحث ترفیع و تبدیل وضعیت استخدامی است از این رو اثرگذاری متعادل پژوهش‌ها و تعداد مقالات تا حدودی می‌تواند به بهبود وضعیت کمک نماید. «فرصت مطالعاتی دوره دکتری در کشور هلند با یک استادی کار می‌کردم که وقتی دید من اصرار به نوشتن چندتا مقاله دارم تعجب کرد و وقتی توضیح دادم که یکی از ملاک‌های جذب و ترفیع تو ایران تعداد مقالات هست گفت که در این صورت ساخته فرق بین پژوهش و کاریکاتور پژوهش رو تشخیص داد» (شرکت‌کننده شماره 10). شرکت‌کننده‌ای مطرح می‌کند: «مسافرت‌های علمی که من خودم داشتم کمتر دیدم که با تعداد مقالات ارزیابی برای ارتقا صورت بگیرد ممکنه به استادی به اندازه تعداد انگشتان دست مقاله و کتاب نداشته باشه اما به مرتبه استادی رسیده باشه به نظر ما هم باید این رویه کیفی‌سازی رو شروع کنیم» (شرکت‌کننده شماره 4).

2. برگزاری دوره‌های اخلاق پژوهش و اخلاق حرفه‌ای برای اعضای هیات‌علمی:

آشنایی و یادآوری اصول اخلاق پژوهشی و حرفه‌ای برای اساتید یکی از راهکارهای اساسی برای اجتناب از آسیب‌های ذکر شده به حساب می‌آید. یکی از شرکت‌کنندگان عنوان می‌کند: «در طول یک سال دوره‌های متفاوتی برای اساتید برگزار می‌شه اما در طول چند سالی که من در این دانشگاهم ندیدم دوره با این موضوعات برگزار بشه» (شرکت‌کننده شماره 4). شرکت‌کننده دیگری مطرح می‌کند: «همین که در جلسه‌هایی به این موضوع پرداخته بشه اساتید ممکنه خودارزیابی کنند و قبح خیلی از تقلب‌های علمی، کمی‌گرایی در تولید مقاله و غیره از بین نره به نظرم برای همه لازمه نه تنها برای اساتیدی که تازه استخدام

شدن من در این جلسه مصاحبه خیلی از مسائل برای خودم پررنگ‌تر شد» (شرکت‌کننده شماره 2).

3. نظارت بیشتر در حوزه نگارش و چاپ مقاله:

علاوه بر برگزاری دوره‌ها و آموزش اصول اخلاقی به نظر می‌رسد اهرم نظارت که پشتوانه اجرایی نیز دارد می‌تواند در بهبود وضعیت کمک شایانی کند. «جدیدا نرم افزاری تهیه شده که پایان نامه‌هایی که قبلاً کار شده اونجا ثبت میشه و تا حدودی از کپی برداری کم میکنه این چنین کارهایی اگه بشه که نظارت رو قوی کنه حتما تقلب علمی کاهش پیدا میکنه» (شرکت‌کننده شماره 1). «من دیدم تو جلسه‌ای که ترفیع اساتید مورد بررسی قرار می‌گیره از دانشکده‌های مختلف و رشته‌های گوناگون هستن خب اینا نمی‌تونن در باره کیفیت کارهای پژوهشی نظر درستی بدن من معتقدم اگه بدن دست متخصص‌ها حتی اگه از دانشگاه‌های دیگه باشه نظارت قوی‌تر می‌شه کیفیت کارها لحاظ میشه» (شرکت‌کننده شماره 5).

4. مسولیت پذیری محتوای پژوهش:

مسولیت‌پذیری درباره داده‌های به کار رفته در پژوهش، رعایت امانت‌داری در منع‌دهی و مواردی از این قبیل، در آیین‌نامه‌های اخلاقی برعهده نویسنده مسول مقاله است با این حال امکان پیگیری این امر در صورت ظهور مشکل نیازمند ضمانت‌های قانونی و اجرایی است (10).

بحث

هدف از این پژوهش تبیین تجارب زیسته اعضای هیات‌علمی دانشگاه شهید مدنی آذربایجان در ارتباط با آسیب‌های اخلاق پژوهش دانشگاهی به روش پدیدارشناسی است که منجر به استخراج سه مضمون کلی و 17 زیر مضمون گردید.

از دید مشارکت‌کنندگان، پژوهش دانشگاهی از معضلاتی همانند: بی‌اخلاقی در حین نگارش، ارزیابی و داوری مقالات، پژوهش برای تثبیت و تثبیت موقعیت شغلی، رشد نشریات بی‌کیفیت علمی، اضطراب پژوهشی¹⁰، استفاده از روش‌های پژوهش زودبازده و کم‌هزینه، افت کیفیت آموزش به دلیل

مشغولیت بیش از حد به پژوهش رنج می‌برد. پذیرش وجود آسیب‌های مختلف در حوزه دانشگاهی خود گام نخست برای برنامه‌ریزی برای رفع این معضلات است. پژوهشی با عنوان بررسی راه‌های بهبود عملکرد پژوهشی اعضای هیئت‌علمی در علوم انسانی، همچنین پژوهش دیگری با عنوان محیط پژوهش در ایران و پیشنهاد اهداف و سیاست‌های پژوهش در برنامه پنجم توسعه کشور، به طور اخص مؤید این یافته‌هاست (11، 12، 4). همچنین تحقیقات متعددی نیز وجود آسیب‌های پژوهش در دانشگاه‌ها را تایید می‌کنند (12، 13، 14، 15).

چنین معضلاتی رهاورد یک عامل خاص و در یک دوره زمانی مشخص نمی‌باشد بلکه عوامل متعددی به مرور زمان باعث گردیده است که این آسیب‌ها مجال ظهور پیدا کنند. مشارکت‌کنندگان این تحقیق بر ضعف اخلاق پژوهش، عدم نظارت صحیح، کمیت‌گرایی دانشگاه‌ها و بی‌توجهی به کیفیت پژوهش‌ها، ضعف در ملاک‌های جذب اعضای هیات‌علمی، اشاره کرده‌اند. نتایج این قسمت از پژوهش را تحقیقات ذیل قبلی نیز تایید می‌کنند (16، 17).

راهکارهای حاصل از این پژوهش جهت وضعیت پژوهشی در دانشگاه‌ها نتایجی است که به صورت پراکنده در پژوهش‌های دیگر نیز بدان اشاره شده است، گرچه این موضوع پژوهش بنابه ضرورت ایجاد شده در زمان کنونی مورد توجه بوده است از پیشینه پژوهشی قوی برخوردار نیست. راهکارهای ارائه شده در این پژوهش عبارتند از: کاهش تاثیر کمیت مقالات در ترفیع و تبدیل وضعیت استخدامی، برگزاری دوره‌های اخلاق پژوهش و اخلاق حرفه‌ای برای اعضای هیات‌علمی، نظارت بیشتر در حوزه نگارش و چاپ مقاله که در یافته‌های پژوهش‌های دیگر نیز به دست آمده است (18).

نتیجه‌گیری

به‌طورکلی همچنان که نتایج این تحقیق نشان داد در حوزه اخلاق پژوهش دانشگاهی هم ضعف ساختاری وجود دارد و هم ضعف فرهنگی. ضعف ساختاری از آن جهت که سیستم دانشگاهی برای اعضای هیات‌علمی بستری فراهم کرده است

ملاحظه‌های اخلاقی

نویسنده تعهد می‌نماید تمام جوانب اخلاقی را رعایت نموده و مقاله در هیچ مجله دیگری چاپ نشده است.

سپاسگزاری

محقق بر خود لازم می‌داند از تمام شرکت‌کنندگان در پژوهش تشکر و قدردانی نماید.

واژنامه

1. Knowledge Innovation	ابتکارات دانشی
2. Quality Research	کیفیت تحقیقات
3. Institute for Scientific Information (ISI)	موسسه اطلاعات علمی
4. Ethics of research	اخلاق پژوهش
5. Professional Ethics	اخلاق حرفه‌ای
6. Plagiarism	دستبرد علمی
7. Cal Misconduct	سو رفتار اخلاقی
8. Publish or Perish	بنویس و زنده بمان
9. Longitudinal Study	مطالعات طولی
10. Research Anxiety	اضطراب پژوهشی
11. Organizational Culture	فرهنگ سازمانی
12. Ethics of Higher Education	اخلاق در آموزش عالی
13. Organizational Spontaneity	خودانگیختگی سازمانی
14. Index	نمایه
15. Legal Obligation	اجبار قانونی

Reference

1. Etzkowitz H, Peters L. (1991). Profit from knowledge: organizational innovations and normative change in American universities. *Minerva*; 29 (2): 133-166.

که برای بقا و ترفیع در این سیستم چاره‌ای جز انجام پژوهش و مقاله‌نویسی به هر قیمتی - حتی روش‌های غیراخلاقی - وجود نداشته باشد و از سوی دیگر شاخص‌های اخلاق حرفه‌ای و اخلاق پژوهش نیز به درستی برای آنها تبیین نمی‌شود همچنین در حوزه فرهنگی نیز کمبودهایی در جهت رعایت امانتداری علمی و مسابلی از این قبیل وجود دارد که نیازمند تلاش دست اندرکاران امر برای احیای این ارزش‌های علمی در محیط‌های آکادمیک می‌باشد.

دانشگاه برای نهادینه‌سازی اخلاق در فرهنگ سازمانی¹¹ خود محتاج ترویج مستمر و اثربخش اخلاق در همه ارکان سازمان است. ترویج اثربخش اخلاق در آموزش عالی¹² مانند هر سازمان دیگر در گرو سه گام عمده است که عبارتند از:

1- دانش اخلاق حرفه‌ای معطوف به زمینه‌های تخصصی سازمان. 2- گرایش درونی و خودانگیختگی سازمان¹³، مدیران و منابع انسانی آن نسبت به تحقق اخلاق و ارزش‌های اخلاقی در سازمان. 3- مهارت عملی تخلق سازمان به اصول اخلاقی (19).

طبق آیین نامه‌های موجود اعضا هیئت علمی برای گرفتن پایه سالانه و ارتقا رتبه از مرتبه‌های استادیاری به دانشیاری و دانشیاری به استادی ملزم به داشتن مقاله در مجلات نمایه¹⁴ شده در ISI می‌باشند. در کنار انتفاع مادی ناشی از ارتقا سالانه یا رتبه و همچنین بسته‌های تشویقی جهت انتشار نتایج پژوهش‌ها به نظر می‌رسد انگیزه‌های مادی و الزام و اجبار قانونی¹⁵ زمینه را برای دور ماندن از اصل و هدف علم را به نوعی فراهم می‌آورد. زیرا تاکنون سیستم نظارتی دقیقی بر موضوعات این چینی فراهم نشده است. علاوه بر آن رشد کنترل نشده مجوز مجلات علمی - پژوهشی و نبود نظارت کنترل کیفیت مجلات همگی دست به دست هم خواهند داد تا جامعه پژوهشی را با معطل و خطر مقاله‌پردازی مواجه نمایند. از این رو با توجه به نتایج به دست آمده از تجارب زیسته اعضای هیات علمی آسیب‌های پژوهش دانشگاهی، پدیده‌ای چند بعدی است که برای رسیدن به مرحله مطلوب باید عوامل فرهنگی، مدیریتی، انسانی، نظارتی در یک راستا و همزمان به حذف این آسیب‌ها اقدام نمایند.

10. De la Vieja M T. (2016). Ethics and governance in translational research. *Ethics, Medicine and Public Health*; 2 (2): 256-262.
11. Azizi N. (2013). A study of ways to improve research performance of humanities faculty members. *Starategy for Culture*; 6 (21): 7-33. (In Persian).
12. Zare H, Mansury H, Taheri M. (2009). Analysis of barriers to research in universities and research centers, using fuzzy TOPSIS. *Management in the Islamic University*;13 (4): 113-138. (In Persian).
13. Navabakhsh M, Ghajavand K. (2008). Study of the Barriers application of research findings the field of guidance and counseling. *Thoughts and Behavior in Clinical Psychology*;1(3): 59-68. (In Persian).
14. Pazhoohandeh M. (2008). Pathology of research. *Meshkat*; 1 (27): 100-120. (In Persian).
15. Malboei M, Abdi H. (2002). Analysis of biotechnology research in the country: assessment of the status quo, policies and guidelines. *Rahyaft*; 2 (28): 21-32. (In Persian).
16. Tabatabaei Gh, Vadadhir A. (2001). Bias norms and ethics in academic research: a comparative study matters related to postgraduate students at Iranian universities. *Literature and Human Sciences Faculty of Tabriz*; 2 (44): 187-226. (In Persian).
17. Ghofrani M. (2003). Higher education system's structural problems and ways out of it in the 4th program. *Parliament & Guideline* ; 1 (10): 73-100. (In Persian).
18. Aghamohammadi A, Khorrami A. (1999). Education and research: research situation in Iran: Reality and Solution. *Rahyaft*; 1 (20): 96-101. (In Persian).
19. Salajeghe A, Safari S. (2016). Relationship between professional ethics and function of professors. *Ethics in Science and Technology*; 10 (3): 103-110. (In Persian).
2. Hajsalehi E, Soltani R, Sharifirad G. (2014). Research barriers from the viewpoint of faculty members Isfahan University of Medical Sciences. *Journal of Health System Research (HSR)*; 10 (1): 98-105. (In Persian).
3. Shayan M. (1996). Research funding, universities and higher education suitable model for the distribution of research funding between units of this sector. *Rahyaft*; 2 (14): 105-117. (In Persian).
4. Zakersalehi G. (2009). The survey of research situation in Iran and suggestion for research policies and goals of 5th development plan. *Quarterly Journal of Research and Planning in Higher Education*; 15 (3): 51-78 . (In Persian).
5. Ghaderi M, Salimi M, Boland Hemmatan K. (2016). Awareness & consideration faculty members and post-graduate students to ethical standards in eesearch. *Ethics in Science and Technology*; 10 (4): 85-97. (In Persian).
6. Samadi S, Abbasi F, Jalal Zadeh S. (2014). Ethical issues in scientific publications: types and reasons of scientific misconduct in medical research. *Ethics in Science and Technology*; 9 (2): 1-11. (In Persian).
7. Link M. (2015). Publish or perish... but where? What is the value of impact factors? *Nuclear Medicine and Biology*; 42 (5): 426-432.
8. Sanders C. (2003). Application of colaizzi's method: Interpretation of an auditable decision trail by a novice researcher. *Contemporary Nurse*; 3 (14): 292-302.
9. Khaleghi N, Khodadshahri N. (2013). Ethics research and writing. *Research Mirror*; 1 (24): 87-91. (In Persian).